

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЛІЗИНГУ І ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

ІННА КОЛЕСНИК,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії
Донецького національного університету

У роботі досліджено економічну сутність лізингу як перспективної форми інвестування. Розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності функціонування лізингу в трансформаційній економіці України, які полягають у необхідності пошуку оптимального поєднання податкових надходжень від промислових підприємств у бюджет і податкових пільг для стимулювання виробничих капіталовкладень.

Ключові слова: лізинг, державне регулювання, кредит, оренда.

Постановка проблеми та огляд публікацій, у яких започатковано її визначення. Посилення конкуренції між фірмами в сучасних економічних умовах вимагає пошуку ефективних стратегій розвитку, які б забезпечували високу якість і відносну дешевизну виконуваних робіт. Перспективним засобом досягнення зазначеної мети у світовій економіці є лізинг. Концептуальні основи здійснення лізингу, методики розрахунку лізингових платежів, дослідження світового досвіду розвитку лізингу висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних науковців Н. Внукової, В. Хобти, О. Ольховікова, М. Лещенка, В. Горемикіна, В. Кузьміна, О. Чекарьової, Т. Загороднього, В. Газмана, Р. Джури, В. Хойєра, Дж. К. Ван Хорна, Х.-Й. Шпітлера та ін. Дослідження новітніх ефективних перспективних напрямків розвитку лізингу в Україні є актуальною проблемою, яка активно розробляється українськими економістами.

Метою статті є вивчення перспективних напрямків розвитку лізингу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Підвищення продуктивності виробництва за допомогою лізингу, усвідомлення його ролі в економіці є передумовами для активізації підприємництва й економічної стабілізації в цілому.

Економічна сутність лізингу залишається дискусійною. У науковій літературі й законодавчих документах сформувалася досить велика кількість визначень лізингу з акцентацією уваги на окремих його аспектах. Усю сукупність цих визначень можна розділити на такі групи:

- 1) вид підприємницької діяльності [1, с. 67; 2, с. 9];
- 2) спосіб кредитування підприємницької діяльності [3, с. 11];
- 3) довгострокова оренда основних фондів [4, с. 6];
- 4) господарська операція [5];
- 5) вид інвестиційної діяльності [6, с. 6];
- 6) прихований механізм купівлі-продажу основних засобів або права користування чужим майном [7, с. 7];
- 7) управління чужим майном за дорученням довірителя [8, с. 25];
- 8) вид цивільно-правових відносин [9].

Таким чином, за своїм змістом лізинг являє собою складний комплекс економічних відносин, який поєднує елементи орендних, кредитних, торговельних операцій, кожна з яких окремо повністю не вичерпує сутності специфічних відносин лізингу. Порівняльна характеристика лізингу, кредиту й оренди наведена в таблиці 1.

Таблиця 1. - Порівняльна характеристика лізингу, кредиту й оренди

Ознака для порівняння	Лізинг	Кредит	Оренда
Суб'єкти відносин	Лізингодавець, лізингодержувач, постачальник майна, банк, страхова компанія	Кредитор, позичальник	Орендодавець, орендар
Об'єкти, з приводу яких виникають відносини	Основні засоби, крім земельних ділянок, природних об'єктів	Основні та оборотні кошти	Основні засоби, включаючи земельні ділянки, природні об'єкти
Перехід права власності на об'єкт угоди	Лізингодержувач набуває право власності лише після закінчення угоди та виплати повної суми вартості майна (передбачений опціон)	Право власності переходить до позичальника в момент підписання угоди або в момент фізичного одержання майна	Право власності на майно переходить після відшкодування його вартості у формі купівлі-продажу

№ 5 (105) вересень 2010 р.

Продовження табл. 1

Ознака для порівняння	Лізинг	Кредит	Оренда
Гарантії виконання угоди	Виступає сам об'єкт лізингу, тому додаткові гарантії не обов'язкові	Необхідні гарантії; авансова сплата у розмірі 25-30 % вартості майна	Об'єкт оренди є гарантією. Аванс не обов'язковий
Відображення в балансі об'єкта угоди	Зараховується на баланс лізингоодержувача, із зазначенням, що його одержано у фінансовий лізинг	Зараховується на баланс позичальника	Зараховується на баланс орендодавця
Податкові пільги для одержувача об'єкта угоди	Нарахування прискореної амортизації	Пільг не передбачено	Пільг не передбачено
Ризик випадкової загибелі майна	Несе лізингоодержувач	Несе позичальник	Несе орендодавець
Мета угоди	Активізація виробничої діяльності, розвиток та модернізація виробництва	Здійснення будь-якої підприємницької діяльності	Здійснення будь-якої підприємницької діяльності

Вивчення змісту лізингових угод дозволило нам дати таке визначення лізингу - це складна система економічних відносин, які виникають із приводу тимчасового платного володіння й користування основними засобами в процесі виробництва з метою одержання доходу. Становлення ринку лізингових послуг в Україні почалося наприкінці 90-х років ХХ ст., коли з'явилися

перші державні й приватні лізингові компанії. Стійка тенденція до його зростання стала проявлятися з 2004 року й найвищих темпів приросту досягла в 2007 році. У 2004 році в Україні налічувалося 30 лізингових компаній, у 2005 році - 82, а до 2008 року їх кількість збільшилася до 132 [10, с. 49]. Динаміка розвитку лізингу в Україні відображена на рис. 1.

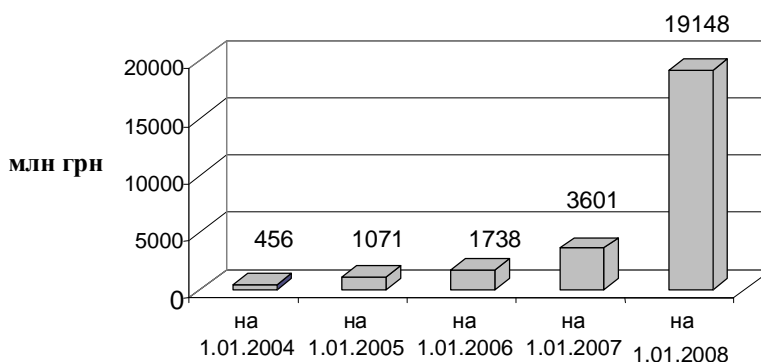

Рис. 1. Динаміка розвитку лізингу в Україні.

На думку автора, найбільш актуальним видом лізингу для нестабільної економіки України є вендор-лізинг, що передбачає збут вітчизняними підприємствами-виробниками своєї продукції на основі лізингу. Такі схеми розвитку лізингу добре зарекомендували себе в розвинених країнах, де до 70 % устаткування й техніки реалізується на умовах лізингу [10, с. 50]. Труднощі, пов'язані з реалізацією виробленої машино-технічної продукції вітчизняними підприємствами, обумовлюють необхідність застосування саме названого виду лізингу, що дозволить також налагодити ремонт й обслуговування лізингового майна безпосередньо в споживачів лізингових послуг.

Роботу економічних агентів при вендор-лізингу автор рекомендує здійснювати за такою схемою:

1. Підприємство-виробник створює у своїй структурі дочірню лізингову компанію, фахівці якої займаються підбором замовлень і наданням виготовленої техніки в лізинг.
2. Лізингоодержувач направляє в лізингову компанію заявку на передачу в лізинг техніки й необхідні документи для оцінки її фінансового стану.

3. Фахівці лізингової компанії аналізують надану інформацію й у випадку позитивного рішення укладають лізинговий договір з лізингоодержувачем.

4. Лізингоодержувач перераховує лізинговій компанії авансовий внесок за об'єкт лізингу й одержує від лізингової компанії на основі контракту устаткування й техніку. Підписується акт прийому-передачі об'єкта лізингу.

Для розширення такої перспективної форми збуту як вендор-лізинг фінансовим службам підприємств можна порекомендувати розраховувати оптимальне співвідношення між обсягами продукції, що призначена для продажу та для передачі в лізинг.

Основною проблемою розвитку лізингових операцій в Україні залишається відсутність повноцінних гарантій повернення інвестицій. У світовій практиці одним із найдієвіших засобів захисту й гарантій інвестицій є страхування ризиків, тому для успішної реалізації лізингових контрактів велике значення має страхування ризиків лізингової діяльності. Необхідність страхування майна, переданого в лізинг, передбачається й От-

тавською конвенцією УНІДРУА¹, що регулює правові взаємовідносини партнерів за угодами міжнародного фінансового лізингу. Страхування забезпечує захист від багатьох ризиків, пов'язаних із договором лізингу. Залежно від виду лізингових угод лізингові ризики можна класифікувати в такий спосіб:

1) маркетингові ризики - це ризики не знайти лізингоодержувача на наявне устаткування.

2) ризик прискореного морального старіння об'єкта угоди під впливом науково-технічного прогресу.

3) ціновий ризик - ризик потенційної втрати прибутку, пов'язаний зі зміною ціни об'єкта лізингової угоди протягом терміну дії лізингового контракту. Взаємна мінімізація цінового ризику здійснюється шляхом установаження фіксованої суми кожного лізингового платежу протягом усього періоду лізингового договору.

4) фінансові ризики містять у собі ризик незбалансованої ліквідності, ризик неплатежу, процентний ризик і валютний ризик.

Ризик незбалансованої ліквідності - можливість фінансових утрат, що виникають у випадку нездатності лізингодавця покрити свої зобов'язання за пасивами балансу вимогами за активами. Ризик неплатежу - ризик несплати лізингоодержувачем лізингових платежів. Мінімізація цього ризику заснована на ретельному аналізі фінансового становища лізингоодержувача; лімітуванні суми одного лізингового контракту, одержанні гарантій від третіх осіб, страхуванні ризику неплатежу.

Процентний ризик - небезпека втрат, які виникають у результаті перевищення процентних ставок, виплачених лізинговою компанією за банківськими кредитами, над ставками, передбаченими в лізингових контрактах. Валютний ризик - можливість грошових утрат у результаті коливання валютних курсів. Політичні і юридичні ризики тісно пов'язані між собою. В основному вони проявляються при здійсненні міжнародних лізингових операцій. При цьому використовують такі способи управління юридичними й політичними ризиками: аналіз особливостей політичної ситуації й податкового законодавства країни перебування лізингоодержувача; збільшення ризикової премії пропорційно до передбачуваної величини ризиків; міжурядові угоди з гарантії інвестицій.

Світовий досвід господарсько-правових відносин показує, що при укладанні лізингових угод лізингоодержувач приймає на себе обов'язок застрахувати майнові ризики, які також охоплюють транспортування одержаного в лізинг устаткування, його монтаж і пусконаладжувальні роботи.

Якщо в результаті страхового випадку предмету лізингу буде завданий матеріальний збиток, страхова компанія виплачує страхове відшкодування в розмірі вартості відбудовного ремонту. Якщо майно буде повністю втрачене, то страховик компенсує вартість майна: 1) лізингодавцю - у частині, що відповідає сумі невиконаних лізингоодержувачем зобов'язань; 2) лізингоодержувачу - у сумі, що залишилася.

Такий підхід у виплаті страхового відшкодування, з точки зору страхових компаній, є досить виправда-

ним, оскільки й у лізингодавця, і в лізингоодержувача ризики втрати й ушкодження предмета лізингу є однаковими.

Страховий захист учасників лізингової угоди за майновими ризиками включає також і страхування відповідальності, що відшкодовує втрати лізингоодержувача у зв'язку з необхідністю покривати шкоду, заподіяну діяльністю лізингоодержувача як своїм працівникам, так і третім особам. Створення умов для стабільної діяльності всіх учасників лізингової угоди - одне з головних завдань страхування, але не менш важливим є захист інтересів суспільства, добробуту, здоров'я населення й довкілля від наслідків помилкових і невинуватених дій лізингоодержувача. Страхування відповідальності важливо розглядати як один із важливих атрибутів правової держави, як економічний захист від можливих протиправних дій.

Одним зі значущих страхових продуктів в області фінансових ризиків є страхування втрати бізнесу лізингоодержувача, для здійснення якого він придбав предмет лізингу, страхування на випадок змушеної зупинки в результаті пожежі, стихійного лиха, вибуху й інших ризиків.

Страхові компанії відшкодовують збитки лізингоодержувачу у вигляді: 1) упущеного прибутку, що був би отриманий протягом періоду змушеної зупинки виробничої діяльності; 2) поточних витрат, які буде продовжувати нести лізингоодержувач у період зупинки виробничої діяльності. У складі поточних витрат страхові компанії відшкодовують лізингові платежі, які повинен сплатити лізингоодержувач, якби виробнича діяльність його не була перервана.

Лізингова угода може бути захищена й від інших фінансових втрат, пов'язаних із неплатоспроможністю лізингоодержувача. Якщо умовою страхування покривається не тільки факт банкрутства, але й тривалий неплатіж, то застосовується так званий "період очікування", після якого виплачується страхове відшкодування. Період очікування може складати від двох до чотирьох місяців.

Лізингова компанія може бути застрахована й від політичних ризиків. Їхня реалізація означає виникнення в страхувальника збитків у зв'язку з політичними подіями, включаючи арешт лізингового майна арбітражними або митними органами, незаконні дії влади, соціальні заворушення, неконвертованість національної валюти.

Багато страхових компаній пропонують страхування зазначених ризиків, підкріплене перестрахуванням у різних іноземних страхових компаніях. У такому випадку страхова компанія приймає на себе, як правило, 10-15 % загального обсягу страхової суми, а більшу частину, що залишилася, передає на умовах облігаторного або факультативного страхування більш крупному страховикові або формує страховий пул із декількох компаній. Найчастіше до механізму перестрахування звертаються при поставках закордонного устаткування з лізингу, коли його вартість становить багато мільйонів доларів і при цьому є вимога західного партнера на участь в угоді солідної західної страхової компанії. Найбільш розвинена схема перестрахування між російськими й німецькими страховиками. Досвід взаємодії з лізинговими фірмами Франції, Італії, Австрії показує, що вони довіряють співробітництву російських і німецьких страхових компаній, пов'язаних договором про перестрахування.

¹ Конвенція "Про міжнародний фінансовий лізинг" була розроблена в Міжнародному інституті з уніфікації приватного права (UNIDROIT - УНІДРУА) і прийнята в 1988 р. на дипломатичній конференції в Оттаві, у якій брали участь 55 країн. Україна приєдналася до цієї Конвенції в 2006 р. (прим. ред.).

Механізм страхування й перестраховування лізингових операцій сприяє формуванню й сублізингових відносин, коли організація поставки устаткування здійснюється двома лізинговими компаніями. Доцільність такого тандему визначається поділом ризиків між більшою кількістю учасників і підвищенням рівня гарантій для кожного з них, скороченням вартості кредитних ресурсів, залучених для лізингових операцій.

У сучасних умовах розробляються й починають застосовуватися методики інтервального страхування. Інтервальне страхування полягає в укладанні договору страхування на певний проміжок часу залежно від тенденцій зміни фінансових показників підприємства-лізингоодержувача. При розробці методики такого страхування лізингова компанія повинна використати рейтингову (бальну) систему оцінки й моніторингу фінансового стану лізингоодержувача.

Необхідно відзначити, що в сучасних умовах ефективною державною економічною політикою щодо лізингу в Україні поки що не існує. З одного боку, уряд дає можливість учасникам лізингу перерозподіляти інвестиційні податкові пільги й підсилює економічний ефект перерозподілу, дозволяючи прискорену амортизацію переданих у лізинг активів. З іншого боку, уряд повністю оподатковує лізингові платежі й обмежує фінансування лізингу з Державного бюджету.

Висновки

Основними підходами до державного регулювання розвитку лізингу в різних країнах світу є:

1) вирівнювання умов надання лізингу й кредиту на придбання активів; в Україні виявився малоефективним, не здатний адекватно ідентифікувати лізингові відносини й не сприяє розвитку виробничого сектора вітчизняної економіки;

2) введення спеціального податку на лізингові платежі; остаточно не розроблений та оцінюється критично, що обумовлено внутрішніми протиріччями в сучасній державній політиці щодо лізингу;

3) надання податкових пільг учасникам лізингу, сприяє розвитку капіталовкладень у промисловість, але має негативний з точки зору держави ефект перерозподілу податкових пільг;

4) скасування податкових пільг із лізингу й державного фінансування виробників; немає під собою належної теоретичної основи й, отже, не є придатним.

Найбільш прийнятний шлях для вітчизняної економіки - оптимальне поєднання податкових надходжень від промислових підприємств у бюджет і податкових пільг для стимулювання виробничих капіталовкладень. Державна політика лізингу має будуватися одночасно на фіскальній, і на кредитній основі.

Закордонна й вітчизняна практика свідчить про те, що для розвитку лізингу в Україні необхідне створення рентабельного виробництва. Тоді й лізинг посяде важливе місце в прямих (виробничих) інвестиціях і без державної підтримки.

Перспективним напрямком подальших досліджень повинна стати розробка механізму розвитку лізингу з урахуванням особливостей національної економіки та підвищення ефективності його здійснення в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України "Про фінансовий лізинг" від 11 грудня 2003 року № 1381-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Газман В. Д. Рынок лизинговых услуг / В. Д. Газман. - М. : ИНФРА, 2004. - 365 с.
3. Лещенко М. И. Основы лизинга / М. И. Лещенко. - М. : Финансы и статистика, 2001. - 336 с.
4. Закон України "Про податок на додану вартість" від 3 квітня 1997 року № 168/97-ВР (зі змінами, внесеними Законом України від 29.06. 2010 №2372-6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z970168.html.
5. Закон України "Про податок на прибуток підприємств" від 24 грудня 2002 р. № 349-IV (зі змінами, внесеними Законом України № 2275-6 від 20.05. 2010 р.) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z0334_0.html.
6. Ляшенко В. И. Международная практика лизинга / В. И. Ляшенко. - Донецк : ИЭП НАН Украины, 1999. - 91 с.
7. Горемыкин В. А. Лизинг / В. А. Горемыкин. - М. : ИНФРА, 2007. - 380 с.
8. Spittler H.-J. Leasing for die Praxis / H.-J. Spittler. - Nornberg : Luchterhand Fachb, 1999. - 200 s.
9. Закон України "Про фінансовий лізинг" від 11 грудня 2003 р. № 1381-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
10. Матичак Т. Лізинг в Україні: обсяги ринку і кваліфікація фахівців / Т. Матичак // Економіка і право. - 2009. - № 9. - С. 48-53

I. Kolesnyk

ECONOMIC ESSENCE OF LEASING AND PERSPECTIVE OF HIS DEVELOPMENT IN UKRAINE

In this work the structural/functional analysis of leasing as an economic category relies. The concept of development of capital formation through leasing was stated. From the optimal solution, recommendations on how to improve the institutional conditions of leasing sector in the Ukraine are offered.

Key words: *leasing, government control, credit, lease.*

© I. Колесник

Надійшла до редакції 13.08.2010

№ 5 (105) вересень 2010 р.